

Чернявський Сергій Сергійович,
проректор НАВС, доктор юридичних
наук, професор; **Цуцкірідзе Максим
Сергійович**, заступник начальника
управління Головного слідчого
управління Національної поліції
України, кандидат юридичних наук,
доцент

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ
СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ
ТА ДОКУМЕНТАЛЬНИХ РЕВІЗІЙ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Одним із проблемних є питання про необхідність призначення тієї чи іншої економічної експертизи після проведення документальної ревізії. Переважає точка зору, що у випадках, коли висновки ревізора не викликають сумніву в слідчого та аргументованих заперечень з боку інших осіб, необхідності в призначенні відповідної судово-економічної експертизи немає. Якщо ж сумніви в повноті й правильності проведеної ревізії все ж існують, то постає запитання, як їх усунути: провести додаткову або повторну ревізію, призначити експертизу чи вирішити питання шляхом здійснення допиту ревізора.

Рішення має залежати від характеру недоліків, які наявні в матеріалах ревізії. Вивчення матеріалів кримінальних

проваджень щодо злочинів у сфері господарської діяльності свідчить про те, що матеріали ревізій часто містять суттєві недоліки, які неможливо усунути лише шляхом допиту ревізора. У таких випадках слідчі зазвичай призначають додаткову або повторну ревізію (перевірку). Іноді після її проведення призначають і судово-економічну експертизу. Якщо експертизу призначають із метою перевірки висновків документальної ревізії, у постанові (ухвалі) про призначення експертизи слід зазначити, які саме висновки і з яких причин викликають сумнів (суперечать іншим зібраним у кримінальному провадженні доказам, оспоруються учасниками провадження, непереконливо обґрунтовані ревізорами тощо).

Отже, фактичними підставами призначення судово-економічної експертизи є такі:

- необхідність дослідження питань, що потребують використання спеціальних знань експерта-економіста;

- недоброякісне (неповне, неправильне) проведення документальної ревізії, що підтверджується матеріалами кримінального провадження, висновками повторних ревізій;

- заявлено обґрунтоване клопотання підозрюваного про призначення судово-економічної експертизи;

- висновки інших експертів свідчать про необхідність проведення судово-економічної експертизи.

Якщо слідчий або суд зазнають труднощів у визначенні документів, які необхідні для надання експертного висновку, їм слід попередньо звернутися за консультацією до спеціаліста в галузі економіки. Документи, подані експертові, необхідно систематизувати в хронологічному порядку (за епізодами кримінального правопорушення, періодами фінансово-господарської діяльності), підшити та пронумерувати.

Метою призначення судово-бухгалтерської експертизи є усунення суперечностей у матеріалах кримінального провадження шляхом одержання нового доказу - висновку експерта-бухгалтера. У кожному конкретному випадку слідчий самостійно вирішує питання про призначення судово-бухгалтерської експертизи, зокрема за клопотанням сторони захисту чи потерпілого (ст. 243 Кримінального процесуального кодексу України). Перед прийняттям цього рішення слідчий

повинен ретельно дослідити всі матеріали кримінального провадження, у тому числі висновки документальних ревізій та інших спеціальних перевірок. Слідча практика свідчить, що найчастіше судово-бухгалтерську експертизу (зокрема після проведення документальної ревізії) призначають у таких випадках:

у разі сумніву слідчого в правильності висновків в акті документальної ревізії (використання ревізором неналежних методів дослідження, відсутність у ревізора певного досвіду тощо);

за наявності в матеріалах провадження двох або більше актів документальної ревізії (первинної та додаткової або повторної) із суперечливими даними перевірки або у випадках невідповідності висновків ревізії іншим матеріалам кримінального провадження;

у разі обґрунтованого заперечення сторони захисту проти висновків документальної ревізії у відповідному клопотанні, якщо для перевірки заперечень потрібні спеціальні знання.

Ми підтримуємо авторів, які не вважають судово-бухгалтерську експертизу обов'язковою під час розслідування злочинів, пов'язаних зі здійсненням певних фінансових або господарських операцій. Цим шляхом прямує й практика, про що може свідчити, зокрема, відносно незначна (7 %) питома вага судово-бухгалтерських досліджень. Так, навіть із позиції повноти розслідування не доцільно призначати судово-бухгалтерську експертизу тоді, коли необхідну для вирішення окремих питань розслідування відповідь можна отримати під час проведення документальної ревізії, інших слідчих дій і організаційних заходів шляхом використання спеціальних знань фахівців, але в інших формах.

На основі вивчення слідчої практики можна виокремити найістотніші, на нашу думку, тенденції, притаманні контрольно-ревізійній діяльності, ініціаторами якої є правоохоронні органи.

По-перше, це недостатня підготовка до проведення документальної ревізії, що може виявлятися у призначенні ревізії «наосліп», коли завдання для ревізора зводяться до вимоги провести ґрунтовну перевірку без вказівок на конкретні операції, що підлягатимуть дослідженню. Водночас трапляється

невиправдане нагромадження переліку питань, що ставляться перед ревізором, передусім тих, які стосуються виняткової компетенції слідчого (питання юридичного характеру).

По-друге, несвоєчасне призначення або затягування термінів проведення ревізій. У більшості проваджень, які ми дослідили, проведення документальних ревізій тривало строком понад шість місяців. З іншого боку, матеріали ревізійної перевірки, які містять ознаки кримінальних правопорушень, передають правоохоронним органам без належної реєстрації. Там їх нерідко місяцями розробляють і лише згодом направляють до слідчих для ухвалення рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

По-третє, існуючий порядок проведення документальних ревізій в умовах відомчої спрямованості нормативних документів, що регламентують таку діяльність. Співпраця підрозділів Державної аудиторської служби та правоохоронних органів повинна передбачати: спільне обговорення завдань, методів і проміжних висновків ревізора; визначення та застосування найефективніших прийомів і методів ревізійного контролю; вжиття спільних заходів для забезпечення схоронності предметів і документів, що підлягають перевірці, та приєднання потрібних носіїв інформації до матеріалів кримінального провадження; застосування, за потреби, спеціальних прийомів дезорієнтації осіб, які ревізуються, стосовно завдань, прийомів і поточних результатів перевірки; своєчасне використання суб'єктами розслідування додаткових процесуальних засобів для закріплення виявленої інформації, подолання реальної та попередження потенційної протидії.

По-четверте, відсутність чинника раптовості й обізнаність зацікавлених осіб про об'єкти контролю та результати перевірки навіть до початку кримінального провадження.

Поступове вирішення означених проблем має зрештою забезпечити потреби слідчої практики щодо розширення можливостей документальної ревізії для вирішення завдань кримінального судочинства. Для цього, на нашу думку, потрібно: розширити процесуальну регламентацію призначення, проведення та використання результатів документальної ревізії на стадії досудового розслідування; розробити та впровадити в

слідчу практику переліки типових завдань ревізійної перевірки відповідно до видових особливостей злочину та специфіки об'єктів контролю; внести відповідні зміни та доповнення до відомчих (міжвідомчих) нормативних актів, які регламентують проведення документальних ревізій на вимогу правоохоронних органів.